

Imaginari cultural i social del pensament polític del primer pujolisme

Mariona Lladonosa

Universitat de Lleida

Facultat de Ciències de l'Educació

Departament de Geografia i Sociologia

Avinguda de l'Estudi General, 4

25001 Lleida

mlladonosa@geosoc.udl.cat

RESUM: L'article desenvolupa una reflexió interpretativa entorn de l'imaginari simbòlic i els marcs mentals, recreats en el pensament polític de Jordi Pujol des de finals dels anys cinquanta fins a la constitució de Convergència Democràtica de Catalunya. A través dels seus primers escrits publicats, es ressegueixen els diversos elements simbòlics que basteixen doctrinalment el relat i els imaginaris del primer pujolisme, construïts en termes polítics i pràctics, però sobretot de clara vocació fundacional, hegemònica i de poder. Una aproximació a la figura de Pujol com a catalitzador de l'evolució del catalanisme catòlic tradicional en el nacionalisme modern de síntesi tradicionalista i noucentista.

PARAULES CLAU: Jordi Pujol, imaginari simbòlic, catalanisme catòlic, nacionalisme personalista, marcs mentals.

Cultural and social imaginary
of the political thinking of early Pujolism

ABSTRACT: This paper puts forward an interpretative consideration of the symbolic imaginary and mental frameworks recreated in the political thinking of Jordi Pujol from the late 1950s to the founding of the political party Convergència Democràtica de Catalunya. By examining Pujol's early published writings, the essay traces various symbolic elements that doctrinally underpin the story and imaginaries of early Pujolism, which were con-

structed in political and practical terms, but primarily had clear foundational, hegemonic and power-oriented purposes. This approach to the figure of Pujol sees him as a catalyst for the evolution of traditional Catholic Catalan nationalism into a modern nationalism that synthesises tradition and Noucentisme.

KEYWORDS: Jordi Pujol, symbolic imaginary, Catholic Catalan nationalism, personalist nationalism, mental frameworks.

El pare provisor de la nació i la construcció del pujolisme¹

Jordi Pujol és una de les personalitats més significatives del catalanisme modern. Ha esdevingut un dels referents contemporanis catalitzador de l'evolució del catalanisme catòlic tradicional. Ja en la seva joventut, Pujol és membre de diversos grups catòlics, però és amb la constitució del grup CC —popularitzat com a Cristians Catalans o Crist Catalunya—, del qual serà un membre destacat, que es plasmen dos dels principals ideals que basteixen l'acció i el pensament de Pujol en l'etapa iniciàtica de la seva reflexió intel·lectual: «la fe en Déu, els homes i Catalunya». El seu activisme polític s'intensifica els darrers anys de la dècada dels cinquanta fins que, arran dels fets del Palau de la Música (1960), és detingut, torturat i posteriorment jutjat per un consell de guerra. Resta empresonat fins al desembre del 1962. Arran del seu empresonament, la família Pujol gestiona conscientment la situació amb una perspectiva dirigida al seu futur polític, tal com es detalla en les converses privades de CC sobre aquesta qüestió. Aquest

¹ Aquest article forma part del projecte de recerca doctoral en curs sobre la construcció de la identitat a través dels imaginaris socials i culturals simbòlics del catalanisme en el període 1960-1980.

fet podríem dir que esdevé el punt de partida de la construcció política, volguda, de Pujol com a mite i símbol d'una generació en el redreçament de Catalunya. El pamflet «Un testimoni: Jordi Pujol» n'és una expressió.² Però el cert és que l'èxit del projecte polític de Pujol fruit d'aquests fets rau en la capacitat per hegemonitzar l'imaginari Pujol-Catalunya a través de presentar com a integral total la seva formulació catalanista³ i superar així, per primer cop, el culturalisme noucentista del catalanisme tradicional amb un model de nacionalisme doctrinalment pràctic, com veurem més endavant.

La importància dels fets del Palau, el seu discurs polític en el judici i les campanyes de suport posteriors, són fonamentals per al relat mític de Pujol i la recreació d'uns determinats marcs mentals associats al sacrifici i l'heroisme, així com d'un imaginari de trets religiosos que acompanya la reflexió doctrinal i la projecció de Pujol dels anys següents:⁴ «Avui Catalunya plora en la seva ànima i sagna en les seves carns. Igual que Crist ha tingut els seus botxins, també com Crist, ha trobat en V. E. el seu Ponç Pilat [...]». «Estigues content, el nostre poble ha comprès la teva lliçó. La llavor per arribar a arbre ha de morir. No hi ha cap cosa que valgui la pena que no s'ob-

2 «Un testimoni: Jordi Pujol», *Ressorgiment*, núm. 539, any 46, juny 1961, p. 8677-8678: «Cada dia que passa la figura d'en Jordi Pujol s'ageganta als ulls de la joventut [...] El seu sacrifici és fecund».

3 Vegeu, per exemple, l'article «Els tres catalanismes», a Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, Barcelona, Pòrtic, 1979, i a Jordi PUJOL, *Notícia del present: articles a premsa, 1947-2013*, Barcelona, La Magrana, 2013.

4 La seqüència de les mobilitzacions dels dies posteriors a la seva detenció queda recollida en el llibre de Joan CREXELL, *Els fets del Palau i el consell de guerra a Jordi Pujol*, Barcelona, La Magrana, 1982, p. 94: «la gent s'agenollà al carrer, resà i cantà. El "Crec en un Déu" i "Amunt germans" s'anaren repetint». Les concentracions dels grups cristians davant la seu episcopal són diàries. Cartes, pregàries col·lectives, el suport públic a l'abat Escarré i les misses a les parròquies o la circulació de fullets i plafons de denúncia, es repeteixen. I també els suports internacionals per part de la democràcia cristiana europea i l'exili català.

tingui amb dolor, que ha fet seu, el nostre poble s'ha retrobat [...]».⁵ Un darrer exemple: el dia de Sant Jordi de l'any 1961 es distribueix un poema dedicat a Pujol titulat «Sant Jordi» i que comença amb les paraules «patró de Catalunya. Cavaller de poltre alat, tremp de cer, ànima forta, glavi occidor del drac, llum de zenit i esperança [...]».⁶ Així mateix, la campanya de pintades i altres formes «Pujol Catalunya» i «Catalunya Pujol» va contribuir a aquest imaginari d'associació de la persona i el país, de martirologi catalanista amb un llenguatge de fort valor simbòlic religiós i ascètic, comparativa que remet al sacrifici de Crist.

Per comprendre la importància de la figura de Pujol en la reconstrucció del nacionalisme, però encara més, per entendre la centralitat i la transcendència de la seva figura, aquesta dimensió simbòlica és fonamental. És la configuració, cultivada i promoguda, de Pujol com a pare de la nació. És una projecció de la seva imatge lligada a l'estructura arquetípica del pare provisor, que es defineix per la repetició d'un llenguatge de projecció de Pujol com a pare referencial, com a líder, combinat amb l'arquetip de l'heroi sacrificial.

És a partir dels anys seixanta que Pujol elabora un discurs de voluntat pràctica, concentrat en el desenvolupament d'accions culturals i econòmiques concretes, més enllà del relat mitificador de la seva figura. L'objectiu, diu, és cultivar el sentit comunitari, defensar una manera de ser i integrar-hi les reivindicacions socials, econòmiques, polítiques i humanistes del moment i amb vocació europeïsta.⁷ Aquesta aposta esdevindrà un dels referents més rellevants del catalanisme, sintetitzat en la idea de «fer país» i en la constitució d'un «ter-

5 Fragment d'una carta oberta a l'arquebisbe Modrego per a reclamar la seva intervenció i d'una carta adreçada a Pujol, recollides a Joan CREXELL, *Els fets del Palau*, p. 97 i 119.

6 Joan CREXELL, *Els fets del Palau*, p. 248.

7 Jordi PUJOL, *Memòries. Història d'una convicció (1930-1980)*, Barcelona, Proa, 2007, p. 185.

reny central» d'acció. Les eines seran el Centre d'Informació, Recerca i Promocions (CIRP), creat el 1964 i que al seu torn dona suport a l'Institut Català d'Immigració, la institució pedagògica Rosa Sensat, l'empresa Estudis i Investigacions (EISA) i el projecte de Banca Catalana, aquesta darrera, ideada per ésser la força econòmica de Catalunya. A través d'aquestes iniciatives es dona suport a diverses campanyes, publicacions, premsa, estudis socials i històrics, etc.

Pel que fa al pensament escrit de Pujol, es pot resseguir a través de quatre de les seves principals obres, recull dels escrits d'aquest període: *Una política per a Catalunya* (1976), *La immigració. Problema i esperança de Catalunya* (1976), *Des dels turons a l'altra banda del riu* (1978) i *Construir Catalunya* (1979). Aquestes obres, tot i que van ser publicades més tard, recullen els escrits primerencs de Pujol, agrupades com a volums de la col·lecció «Entre l'Acció i l'Esperança» (1980). També trobarem referències al seu pensament d'aquest període a les seves memòries, *Història d'una convicció (1930-1980)*, i als articles de premsa de 1947 a 2013, recollits a *Notícia del present*. En els primers escrits aflora la influència del tradicionalisme de Torres i Bages i el model transaccional de Prat de la Riba. També s'hi fan explícites les influències del pensament francès de Péguy, Saint-Exupéry i Mounier. I, com Pujol mateix reconeix, de Joan Triadú, Josep Maria Ainaud de Lasarte, Josep Benet, Raimon Galí i la seva aportació a CC. Però Pujol beu també de Rovira i Virgili, Pierre Vilar i Jaume Vicens Vives, aquest darrer, fonamental en la seva construcció discursiva historicista. La lectura dels referents del tradicionalisme dota el seu catalanisme de substància naturalística que enalteix «l'ànima» del país, per recuperar-ne l'orgull, restablir el sentiment de comunitat, la projecció com a poble i l'honor malmès: som un poble fort, amb profundes fidelitats que fan de Catalunya un poble amb una missió històrica, diu. La influència de CC es pot resseguir a través de les referències comunitàries i l'apel·lació a la dimensió espiritual i col·lectiva de la nació.

Les línies de pensament en aquesta etapa s'articulen al voltant de tres idees marc, explicatives de la seva proposta d'acció pràctica: la ruptura amb l'actitud d'abatiment de la generació precedent i amb les renúncies «mentals» i «espirituals» a les quals va veure's sotmesa; la necessitat d'una revisió històrica reinterpretativa del passat per afrontar el present i projectar el futur i, finalment, l'aposta pel recobriment moral, nacional i espiritual del país. La formulació d'aquest discurs comporta una forta crítica de la generació precedent, la reelaboració del relat nacional i una relectura de la Guerra Civil que comporta la mobilització d'una nova generació de lideratges. Pujol defensa la idea que cal substituir l'actitud precedent de renúncia per la vertebració d'un nou relat de responsabilitat nacional basat en les virtuts del treball econòmic, intel·lectual i espiritual dels catalans:

Si uns quants continuen conreant les virtuts de fidelitat i d'amor a la llibertat que ens són pròpies; si uns quants reconstrueixen el nostre patrimoni d'honor, si alguns, els més assenyats, els realment assenyats, continuen lluitant contra el maltusianisme esterilitzant —el maltusianisme econòmic, el maltusianisme intel·lectual, el maltusianisme espiritual i, en resum de tots, el maltusianisme demogràfic—; si uns quants no defugen el sacrifici, les boires es dissiparan i els horitzons meravellosos s'esbatanaran a la vista de tots.⁸

Aquests elements de «virtut» neixen d'un seguit de referents simbòlics com ara l'exigència espiritual, l'esperit de servei, el sentit del risc i de l'honor, la solidaritat i el comunitarisme,⁹ i recorden les discussions de CC sota el mestratge de Raimon Galí i els referents Péguyans: «tot determinisme, tot mecanisme, tot hàbit, tendeix

⁸ Jordi PUJOL, *Des dels turons a l'altra banda del riu. Escrits de presó*, Barcelona, Pòrtic, 1978, p. 132.

⁹ Vegeu, ja citats, Jordi PUJOL, *Des dels turons*; Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*; Jordi PUJOL, *Notícia del present*, i Jordi PUJOL, *Memòries*.

irremeiablement a l'encadenament de l'esperit. I la història de l'home és la història de l'alliberament de l'esperit»,¹⁰ Diu Pujol:

El que ens cal és un gran acte restaurador de la cohesió i del sentiment nacional, de la confiança en nosaltres mateixos i de la nostra energia en tots els ordres. El que ens cal és que els nostres homes, especialment els joves, es desempalleguin de la teranyina finament teixida amb l'esperit de la resignació, acceptació de convencionalismes buits i complex d'inferioritat, i es llancin decididament pel camí de la superació, de la creació i de l'aventura.¹¹

Aquest imaginari es dibuixa també en els escrits de presó del període 1961-1962, així com en els textos *Fer poble, fer Catalunya*, del 1958, i *Construir Catalunya*, del 1964-1965, a través d'imatges i valors que enalteixen les actituds voluntaristes, heroiques i les virtuts de fortalesa moral, esforç i superació, fidelitat, llibertat i esperança en la joventut, tot criticant la manca de consistència col·lectiva: «El problema no és l'individualisme. El problema és que quan un poble embarranca en els meandres de la mediocritat espiritual i mentals els defectes suren i les virtuts s'enfonsen». ¹² La defensa d'aquests valors i aquestes actituds es repeteix en el llenguatge habitual dels cercles del catalanisme catòlic i s'enfronta a la denúncia del mite del «viu» i l'individualisme: «cal servir perquè l'home es deu a quelcom que el depassa [...] servir és una actitud permanent de fidelitat [...] la solidaritat és una premissa de la pàtria, de la comunitat nacional». ¹³ Això es veu en la repetició d'un llenguatge orgànic recurrent en relació amb les estructures arquetípiques de la vida i la mort, el cel i terra,

¹⁰ Raimon GALÍ, *Problemes de la nostra generació, problemes del nostre temps*, ponència fundacional de CC, text ciclostilat, 1955.

¹¹ Jordi PUJOL, *Des dels turons*, p. 54.

¹² *Ibidem*, p. 52.

¹³ Josep ESPAR, *Amb C de Catalunya. Memòries d'una conversió al catalanisme: 1936-1963*, Barcelona, Edicions 62, 1994, p. 127.

però també de combat i de virilitat. Un exemple en aquest sentit: *Des dels turons a l'altra banda del riu* parla de la situació en què es va trobar una generació derrotada i desmoralitzada, «sense estat major, sense caps subalterns, sense organització de combat. Sense contacte entre les unitats. Sense unitats. Una generació que no és un exèrcit, sinó una immensa massa amorfa. Que fuig».¹⁴ Així, afirma que la resposta a aquesta realitat pertany al futur i al «novell exèrcit» de joves de la seva generació:

No som a temps de reorganitzar espiritualment, mentalment, materialment la generació trinxada. No som a temps de refer un exèrcit destrossat. Però podem educar-nos, i educar els qui ens segueixen, en el fervor i no en l'escepticisme, en la joventut i no en la progènie. En l'ansia de grandesa, en l'ambició i l'orgull. En la magnanimitat. En les quatre virtuts morals, que són la prudència, la justícia, la fortalesa i la templança, i no en les quatre fal·làcies morals, que són el fals seny, la paciència servil, el pacifisme confortable i l'escrúpol.¹⁵

Sobre la qüestió, relativa a la necessitat de la revisió històrica, Pujol assumeix que Catalunya, el país sencer, és el perdedor de la Guerra Civil —idea que podem resseguir també a *Fer poble, fer Catalunya* (1958) i de forma significativa a les memòries de Josep Benet—.¹⁶

¹⁴ Jordi PUJOL, *Des dels turons*, p. 34.

¹⁵ Ibídem, p. 37.

¹⁶ Josep BENET, *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco*, París, Edicions Catalanes de París, 1973; Josep BENET, *Desfeta i redreçament de Catalunya*, Barcelona, Crítica, 1979, i Josep BENET, *Memòries I. De l'esperança a la desfeta 1920-1939*, Barcelona, Edicions 62, 2008. Vegeu també Josep ESPAR TICÓ, *Amb C de Catalunya*, p. 123: «d'una Catalunya derrotada havíem de configurar una esperança de recobriment [...]. Calia de bell antuvi tancar files, assumir col·lectivament la derrota: tots dos bàndols de la guerra havien estat derrotats. La derrotada havia estat Catalunya. [...] Calia redonar un sentit a la lluita, retrobar la dimensió comunitària, calia calar endins, no en la geografia sinó en la geologia. Calia retrobar les fidelitats bàsiques a què l'home es deu per damunt de tot!».

Aquest és un dels elements del nou relat del catalanisme catòlic d'aquest període. La idea de la responsabilitat compartida reconcilia els sectors catòlics i catalanistes amb el passat i el futur: «tots som responsables de tot i aquesta responsabilitat traspasa les generacions». ¹⁷ Aquest relat amb què creix una nova generació de joves, projecta la necessitat d'un recobriment nacional mitjançant uns nous lideratges d'individualitats fortes i amb virtuts autèntiques, diu Pujol. Al mateix temps, les transformacions socials i culturals associades a la moderna cultura de masses no passen per alt en les reflexions sobre la crisi de valors que calia combatre:

En el moment en què les joventuts europees corren el perill d'ésser engolides pel to del confort i de l'asèpsia; en el moment en què la joventut castellana sembla a punt d'entrar en el joc del faraonisme i de renunciar a la seva juvenil funció de llevat; en aquest mateix moment s'ofereix a la joventut catalana l'avinentesa de convertir-se en testimoni gairebé únic i altament profitós del que una joventut ha d'ésser [...] dia rere dia el blat creix i les espigues comencen a granar. S'anuncia no per a demà encara, però sí per a un futur ja no llunyà una collita esplèndida. ¹⁸

Un dels esforços doctrinals de Pujol és la revisió del catalanisme precedent i la incorporació de referents simbòlics vinculats a la idea de moralitat cristiana patriòtica, amb l'evocació de les imatges d'esforç i sacrifici, redempció i resurrecció, heroisme i virtuosisme: «un patriotisme que no inclogui entre les seves exigències la del sacrifici i la de la vida és insincer». ¹⁹ També les imatges amb valor naturalístic són sovintejades. El pairalisme, la família, les metàfores agràries i

¹⁷ Josep ESPAR TICÓ, *Amb C de Catalunya*, p. 114.

¹⁸ Jordi PUJOL, *Des dels turons*, p. 86-90.

¹⁹ Jordi PUJOL, *Notícia del present*, p. 37.

rurals, actualitzades en l'ideari del comunitarisme personalista d'una Catalunya antiga, històrica, romàntica i orgànica.²⁰

Caldrà buscar per masies amagades, o per pobles mariners on encara els pescadors van a posar cada dia l'ormeig, on encara no han deixat les barques estavellant-se al sol [...] i és segur que en alguns ambients obrers, fins i tot en algunes barriades barcelonines trobarem engrunes d'aquest món de debò. Engrunes que no són relíquies, sinó preludis, engrunes que no són engrunes, sinó llavors, engrunes que no ens parlen del record, sinó de la promesa. I també en trobarem en alguns sectors de la nostra classe mitjana catalana, sobretot del sector del mig de la classe mitjana catalana, que justament sembla que és un dels medis que vol reaccionar. I en darrer terme ens caldrà defensar ferotgement la intimitat de les nostres llars i crear en elles aquest clima de vida densa i fecunda, i establir tota una xarxa de llar a llar, de família a família, fins a ser prou forts per a rebutjar, agressivament, per a destruir el món artificios i mestís, el món escindit, el món de faramalla que senyoreja places i carrers, escola i parcs públics. El món d'esterilitat i de mediocritat que vulgues que no ens volen imposar [...] D'ací a un moment m'aixecaré, em posaré el farcell a l'esquena i des del turó baixaré al poble [...] sé que em trobaré la vella masia convertida en casa d'estiueig [...].²¹

20 L'evocació d'aquests referents simbòlics recorda els elements que Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Destino, 1962, mencionava: el sentit social de la terra, la casa, la feina, la menestralia, el seny, el pactisme, la tolerància, etc. Trobem recreat aquest tipus d'imaginarí en altres exemples, en un altre ordre. Per exemple, vegeu Hilari RAGUER, *La integració de les religioses a Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977, p. 16: «[Els catalans] presumim no sols de ser especialment aptes per als afers econòmics, sinó també pràctics, de tocar de peus a terra, de no estar de romanços. En realitat, el català és molt sentimental, i qui ignori aquest tret no sabrà mai explicar les nostres reaccions». També en el document de constitució de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat es proclamava, i s'hi inspirava, «el seny cristià, consubstancial de la nostra catalanitat», que intervindria en la reconstrucció temporal i espiritual de Catalunya.

21 Jordi PUJOL, *Des dels turons*, p. 164-165.

Davant l'evocació d'aquesta Catalunya antiga, d'aquest *món possible*, Pujol critica la desestructuració d'una societat fragmentada en què hi ha una burgesia resignada, una pagesia i una classe obrera silenciosa, una immigració treballadora desemparada i una immigració del cos funcional franquista hostil: «trossos, estaments, famílies espirituals, nuclis socials i humans dispersos i malalts».²² Aquesta és, per a ell, la vertadera clivella nacional, fomentada per l'acció disgregadora del franquisme, l'obra de destrucció sistemàtica de la consciència col·lectiva i de les institucions pròpies, amb efectes sobre la consciència mental i espiritual com a comunitat. Per això el tercer aspecte de les seves tres idees marc assenyalades abans, el recobriment, es reitera en els seus escrits dels seixanta a través de la voluntat de dotar de substància l'acció de recobriment cultural i econòmic del país: història, llengua, mentalitat, espiritualitat i voluntat.

Pujol considera que la cohesió i l'enfortiment d'aquests elements identitaris s'ha de produir sobre la base d'un ordre mental i espiritual que els doni sentit final i contingut social. Una tasca on l'Església i els cristians tenen un paper destacat en la conformació de l'ànima nacional a través de les virtuts de la fe, l'esperança i la caritat.²³ En els escrits de la primera meitat dels seixanta, Pujol reitera la necessitat de distingir una acció pràctica per al recobriment dels fets de mentalitat, llengua i sentiment, que són l'ànima de la nació, i una per al recobriment dels fets històrics «d'ètnia espiritual» i de voluntat, que constitueixen el contingut de la nació. Aquests elements de fons han de prendre cos, en segon lloc, a través d'unes estructures polítiques, com a continent de salvaguarda. La recurrència al llenguatge del comunitarisme francès ressona a través de la idea d'una mística col·lectiva, en el caràcter del nacionalisme i en el cultiu d'aquest ideal de

22 *Ibidem*, p. 165.

23 Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, p. 53.

virtuts bàsiques, com la fidelitat a la llibertat interior, la justícia, l'amor, la terra i l'esperança.

En aquest sentit, Pujol defensa la necessitat que Catalunya tingui unes institucions educatives creadores de «contingut» —burocràcia, dirigents econòmics, Església, partits, sindicats, escola i universitat— i una estructura bàsica —institucions polítiques, econòmiques i científiques—,²⁴ però, en canvi, no a través de fomentar l'organització política d'un govern propi, ni la recuperació de la Generalitat en aquell moment i, encara menys, la d'un projecte d'estat. Això a la pràctica suposaria una afirmació nacionalista compatible amb diverses formes d'organització estatal que més tard prendria forma a través de la defensa d'un model d'autonomisme particularista. Aquesta voluntat política culturalista —no constituent— es completa projectivament amb una relectura de Rovira i Virgili i una perspectiva voluntarista del projecte nacional que també incorpora la idea de nació de destí amb expressions de sentit comunitari com ara «catalans de família, catalans d'adopció; vinguin d'on vinguin ens uneix un destí comú» i apel·lant a la llengua com a «nervi de la nació».²⁵

Aquesta personalització de la nació progressivament anà guanyant espai en el llenguatge d'aquest catalanisme. El catalanisme pujolista capgira «la gent de Catalunya» per la «Catalunya de la gent»,²⁶ això és, la personalització Pujol-Catalunya evoluciona en la recreació subsegüent de l'imaginari Catalunya-les persones, que acaba dibuixant una tríada Pujol-país-gent com a projecció de la relació entre la figura del pare provisor proposada abans, la família —la comunitat

24 Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, p. 64, i Jordi PUJOL, *Memòries*, p. 108.

25 Jordi PUJOL, *La immigració. Problema i esperança de Catalunya*, Barcelona, Nova Terra, 1976, p. 76: «La gent d'un mateix poble té, en el fons, una mateixa mentalitat, una mateixa concepció del món, uns mateixos reflexos. Els homes d'un poble veuen les coses d'una mateixa manera, i és això el que els uneix. [...] Són les actituds espirituals, mentals i psicològiques les que determinen un poble».

26 Josep ESPAR TICÓ, *Amb C de Catalunya*, p. 259.

nacional— i la seva representació. Un imaginari també arquetípic, el de la família, que remet al sistema moral tradicional d'apel·lació als importants valors socials propis dels hipersímbols del catalanisme, tant el conservador com el progressiu, del segle XIX.

La irrupció del marxisme en el catolicisme

Paral·lelament, a partir dels anys seixanta, la irrupció política i cultural del marxisme ideològic, així com el dinamisme de nous corrents culturals, promouen un canvi fonamental en la configuració dels grups catòlics. CC no n'és una excepció. Correlativament a la campanya contra Galinsoga, els fets del Palau i l'empresonament de Pujol, es produeixen divisions ideològiques dins de CC per causa de la seva radicalització política i un seguit d'accions clandestines. L'any 1962 Antoni Pérez i Xavier Muñoz, primordialment, incorporen els debats catalanisme-burgèsia i lluita de classes-socialisme dins de CC, motiu de fort debat amb les posicions de Galí i Pujol i el seu entorn. Aquests darrers s'oposen fortament a les doctrines materialistes, contraposades al seu imaginari nacional, associat a forts valors de transcendència espiritual. En el camp ideològic es comença a plantejar la formulació d'un programa socialista crític amb els posicionaments Galí-Pujol,²⁷ i s'inicia així la segona etapa de CC. Si en un moment determinat la ruptura entre un sector de l'Església i el franquisme ofereix un nou marc referencial, el marxisme dels seixanta ofereix també un imaginari renovat. Per al progressisme catòlic, això suposa un major compromís cap a l'acció, i del llenguatge de l'aixecament

27 Xavier MUÑOZ, *De dreta a esquerra. Memòries polítiques*, Barcelona, Edicions 62, 1990, p. 175: «La utilització per part d'una minoria amb voluntat de dominació social, de conceptes que mantenen la desigualtat i l'explotació en nom de sentiments patriòtics i nacionals elevats a la categoria de sacrosants [...]».

espiritual es passa al del cristianisme encarnat. El programa polític del cristianisme social substitueix la fidelitat patriòtica espiritualista per la solidaritat de les condicions de vida de la comunitat: «una Catalunya del nostre temps, solidària dels altres pobles ibèrics, socialment revolucionària i comunitàriament pluralista en l'ideològic i l'espiritual».²⁸ És un relat de substitució dels elements mítics organics pels elements de racionalitat i transformació material de la societat, que marca la transició dels grups catòlics d'influència socialista fins a la ruptura ideològica que va transformar CC en Comunitat Catalana, de tendència marxista i que el 1964 es converteix finalment en Força Socialista Federal de Catalunya.

En contraposició, el cristianisme nacionalista creu necessari difondre la idea d'una fidelitat activa a l'Església, al fenomen social i patriòtic i al fet català com a prioritat i com a responsabilitat de les actituds individuals i col·lectives. Però el cert és que els moviments cristians viuen un fort desplaçament de molts dels seus quadres cap als moviments progressistes marxistes,²⁹ amb efectes evidents en les transformacions dels debats identitaris del moment i que deixa al descobert una important divisió en els plantejaments més profunds dels diversos relats del catalanisme. La immigració i la qüestió de classe són els principals temes de discussió ideològica d'aquesta confrontació. A Catalunya la immigració és un dels reptes principals de país.

Entre 1950 i 1970 més d'un milió de persones arriben des del sud de l'Estat espanyol. El creixement poblacional és del 44% entre 1960 i 1975: es passa de 3.925.000 habitants a 5.662.971. La importància del fet migratori fins al 1981 significa l'arribada d'1.461.000 persones a

²⁸ Xavier MUÑOZ, *De dreta a esquerra*, p. 181.

²⁹ Vegeu els estudis més detallats sobre el tema de Joan COSTA, *Dels moviments d'Església a la militància política*, Barcelona, Mediterrània, 1997, i Joan BADA, *Societat i Església a Catalunya: cent anys entre constitucions i dictadures*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2011.

Catalunya. L'any 1970 el 37,6% de la població catalana ha nascut fora de Catalunya.³⁰ És per això que Cabré parla del «sistema català de reproducció» per anomenar el model demogràfic de creixement del segle xx basat en una baixa fecunditat i en l'aportació de contingents migratoris.³¹ La importància demogràfica del fet migratori i el context sociopolític en què es produeix posen sobre la taula un debat identitari que per primer cop planteja seriosament la qüestió de la immigració contemporània en termes nacionals. L'any 1964 apareix el que s'ha considerat l'obra de referència sobre identitat i immigració: el llibre de Francesc Candel *Els altres catalans*. Si bé el llibre produeix debats importants,³² des dels sectors catòlics es mostra un interès especial en la promoció de la proposta de Candel. D'una banda, Pujol s'interessa per la conceptualització d'una identitat inclusiva; de l'altra, Antoni Pérez, des de l'obrerisme cristià, prioritza una reivindicació de la lluita de classes i la promoció col·lectiva, tot recelant d'entendre la llengua catalana com un factor determinant

30 Vegeu dades específiques de la tendència demogràfica a Josep TERMES, «La immigració a Catalunya: Política i cultura», a *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983; Miquel STRUBELL, *Llengua i població a Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 1981; Joaquim MALUQUER, *Població i societat a l'àrea catalana*, Barcelona, A.C., 1965, i Andreu DOMINGO, «Els processos migratoris a la Catalunya contemporània», a *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC*, Valls, CCEPC, 2009.

31 Anna CABRÉ, *El sistema català de reproducció*, Barcelona, Proa, 1999.

32 Armengou dedicava tot un seguit de reflexions a la immigració, la integració i la llengua en el context de l'explotació nacional. Es feia palesa la por a la despersonalització nacional, a l'estil de Vandellòs, i se sobreposava un llenguatge d'assimilació que conflictivitzava amb les tesis més plurals de Candel. Josep ARMENGOU, *Justificació de Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 1979, p. 251: «l'Espanya catòlica ha exportat a Catalunya masses totalment irreligioses [...] ha establert a Catalunya, com a institucions permanents, la misèria, la prostitució, el flamenc i la delinqüència». Vegeu també els debats entre Manuel CRUELLES, *Els no catalans i nosaltres*, Barcelona, Aportació Catalana, 1965, i Antonio PÉREZ, *La immigració en Cataluña*, Barcelona, Promos, 1968. O el volum col·lectiu de reflexió entorn d'aquestes qüestions *La immigració a Catalunya*, Barcelona, Materials, 1968.

en la incorporació social de la immigració. En la qüestió de la immigració, ja l'any 1958 Pujol és una de les primeres veus públiques a plantejar la importància sociopolítica i econòmica del fenomen.³³ Tot i que posa en relleu els avantatges de la immigració per al creixement econòmic de la societat catalana, que patia una baixa taxa de natalitat, i com a força de treball, la preocupació fonamental de Pujol versa sobre la possibilitat que la immigració esdevingui un factor de descohesió nacional,³⁴ en definitiva, un factor de dissolució identitària: que Catalunya es converteixi «en un país com una mena de barreja».³⁵ L'any 1976, però, Pujol publica *La immigració. Problema i esperança de Catalunya*, on desenvolupa una proposta d'actuació, de referència comunitarista fruit de la reflexió precedent, sobre els eixos de la política, l'economia, la cultura i la població. Aquests eixos han de fonamentar la cohesió i l'arrelament social del poble català, tant dels nascuts a Catalunya com dels qui no hi han nascut. Es tracta de la configuració del relat de l'acolliment i la integració, que recull el concepte de nacionalitat de Prat de la Riba, la retòrica civilista de Macià i la influència de la noció del mestissatge de Vicens Vives. L'apel·lació a la tradició i l'experiència històrica de Catalunya com a terra d'acollida i la influència citada de Vicens resulten fonamentals en la construcció de l'imaginari social de la immigració del catalanisme catòlic. Aquesta influència és molt present en tota la formulació doctrinal inicial de Pujol, però es fa evident en tota la seva generació, com ho expressa, per exemple, Hilarri Raguer: «No hi ha una raça catalana. Catalunya ha estat sempre lloc de barreja [...] El que Catalunya té és un poder formidable de

33 Dos textos seus, «Situació i possibilitats de Catalunya com a poble» i «Immigració i integració», foren de les primeres formulacions significatives sobre el tema. Després foren inclosos en el seu llibre sobre la immigració a Catalunya.

34 Josep ARMENGOU, *Justificació de Catalunya*, p. 102.

35 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, Barcelona, Nova Terra, 1976, p. 247.

fusió».³⁶ També Maurici Serrahima, a *Realitat de Catalunya*, recull els elements tradicionals d'explicació de la diferenciació nacional amb Espanya. La noció de terra catalana com a terra de pas i de penetració de la modernitat i la revolució industrial, l'existència de formes d'alta cultura i de mentalitat condicionades per la llengua i els valors de llibertat i igualtat, així com d'elements romàntics historicistes i mitificadors del medievalisme català i l'estructura social diferencial, i, a més a més, la construcció d'un imaginari culturalista i lingüístic, converteixen els elements d'aquest univers simbòlic, com el treball, en factors de valor en relació amb la immigració. Ragner deia respecte a això: «La característica del fet català, el sentit del treball, és també factor de dificultats. La nostra comunitat de treball és oberta als nouvinguts que no sempre s'integren ràpidament, sinó també perquè manca política econòmica al servei del treball del poble».³⁷ I Serrahima: «[Els immigrants] sabien que viurien entremig de gent molt més avançada en el camí, que en molts aspectes trobarien diferent, i que així i tot no se'ls faria estranya, i perquè ells confiaren aleshores que anirien pujant fins al nivell d'aquella gent i que podrien aspirar a una sort comuna».³⁸ I també Maluquer: «Els immigrants arriben amb escassa o nul·la consciència de llur personalitat col·lectiva, nacional i cultural [...] Aquestes circumstàncies són les més propícies per a fer-los permeables a les influències de la societat receptora».³⁹ La immigració, doncs, va participar en el debat sobre la identitat catalana. D'una banda, contraposadament a l'ideal noucentista encara vigent de civilitat, modernitat i ordre de la cultura catalana. I, de l'altra, perquè imaginar la incorporació nacional de la immigració primordialment en termes de cultura i llengua

36 Hilari RAGUER, *La integració de les religioses*, p. 10.

37 *Ibidem*, p. 14.

38 Maurici SERRAHIMA, *Realitat de Catalunya*, Barcelona, Aymà, 1969, p. 86.

39 Joaquim MALUQUER, *Població i societat*, p. 149-150.

va assentar els fonaments del relat contemporani de l'adhesió culturalista a Catalunya.⁴⁰

Una de les aportacions importants de Pujol a aquest debat és la substitució de la noció d'assimilació per la d'integració dins la seva «doctrina general de poble». És un model pensat a través d'uns marcs comuns d'identitat que contempnen la llengua catalana, la història, la terra i una mentalitat col·lectiva com a elements bàsics —i condició— d'aquesta integració. Aquesta doctrina s'insereix en la formulació d'una «política de població»: una política d'estímul econòmic, d'ordenació social, d'habitatge, de distribució industrial i una política cultural concreta.⁴¹ Pujol a part, les referències sovintejades del nacionalisme catòlic a aquesta qüestió es fonamenten en dues premisses: un llenguatge voluntarista però de valor contractual cap a la immigració a través de l'estratègia de la integració cultural («els nous catalans també havien de dir sí als sentiments de respecte per la terra que feien seva i que lliuraven als fills. Això era propi dels benvinguts. I per tant ningú no podia oblidar la cultura [...] un patrimoni que feiem nostre»)⁴² i l'aprenentatge de la llengua («són catalans els qui viuen i treballen a Catalunya per la presa de consciència de que són catalans els qui estimen la llengua catalana i la utilitzen sempre que

40 Per exemple, Hank Johnston apunta que la immigració fou promoguda pel desenvolupament industrial de l'economia catalana i que aquesta, en ser controlada per forces econòmiques catalanes, va afavorir la valorització socioeconòmica de la cultura i la llengua per part dels immigrants. Hank, JOHNSTON, *Tales of nationalism, 1939-1979*, New Brunswick, Rutgers University Press, 1991. Als noranta, Treserra i Estradé assenyalen «el mite de la via lingüística i els plantejaments culturalistes», d'acord amb la idea que s'ha construït un ideal entorn de la identificació simbòlica de la llengua i la cultura com a element d'integració de la immigració, malgrat les dificultats que s'han produït amb aquest model. Vegeu Antoni ESTRADÉ i Montserrat TRESERRA, *Catalunya independent? Anàlisi de l'enquesta sobre la identitat nacional i la voluntat d'independència dels catalans*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1990.

41 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*.

42 Josep ESPAR TICÓ, *Amb C de Catalunya*, p. 259.

poden. Altrament, ser català queda massa ambigu, resulta massa barat»);⁴³ i, en segon lloc, concebant Catalunya de forma naturalística, en sentit perennalista, des d'una dimensió culturalista i comunicarista:

Voler viure en català era voler viure com a nació, era voler que els qui hi havia i els qui hi venien es fonguessin en el gresol de Catalunya [...] si no se'n fa, corre el risc de ser sempre un desplaçat o un enquistat [...] i per voler viure com a nació calia ser nacionalista en la seva acceptació més generosa i oberta.⁴⁴

Majoritàriament, el catalanisme modern, tant el catòlic com el social, s'ha basat en la idea de comprensió voluntarista de la identitat, tot i que es troben elements d'etnificació i estrangerització dels potencials factors imaginats de desordre nacional. La imatge recurrent de l'immigrant desarrelat, desplaçat, factor d'interferència, etc., respon a l'arquetip de la bèstia ja impulsat amb el noucentisme, reactivat en la figura de la immigració amb el mite del paper dels forasters en la FAI i el lerroixisme,⁴⁵ i reincorporat amb la segona onada d'immigració dels seixanta en la projecció de les noves multituds desculturitzades, arquetípicament primitivitzades, que arribaren a Catalunya. És la imatge de l'immigrant reduït a representació cultural i ideològica, i condicionat pel relat de la Guerra Civil i l'experiència catòlica:⁴⁶

43 Josep ESPAR TICÓ, *Amb C de Catalunya*, p. 264.

44 *Ibidem*, p. 263.

45 Arquetip que es reproduceix en publicacions tan diverses com: Antoni VANDELLÓS, *Catalunya poble decadent*, Barcelona, Edicions 62, 1985; Maurici SERRAHIMA, *Mentrestant*, Barcelona, RBA, 2014, p. 84; Josep ARMENGOU, *Justificació de Catalunya*, p. 55; Joan COMORERA, *Socialisme i qüestió nacional*, Barcelona, Undarius, 1977.

46 Apunta Hilari RAGUER, *La integració de les religioses*, p. 33: «cal procurar la plena integració dels nouvinguts. Altrament se'ls fa un mal socialment, perquè continuaran essent uns desarrelats (situació molt perillosa: les cremes de convents o esglésies i els assassinats de sacerdots, el 1936 van venir de persones en aquesta situació); se'ls fa també un mal

«L'home andalús no és un home coherent, és un home anàrquic, és un home destruït, és generalment un home poc fet. Un home que viu en un estat d'ignorància i de misèria cultural, mental i espiritual. Si per la força del nombre arribés a dominar, sense haver superat la seva pròpia perplexitat, l'andalús destruiria Catalunya».⁴⁷

La darrera reelaboració doctrinal del catalanisme catòlic

La construcció política del pujolisme ha concentrat nombroses reflexions.⁴⁸ Encara més, fruit de la confessió pública de Pujol el 2014 sobre la seva herència no declarada, s'han dedicat nombrosos articles

religiosament perquè l'experiència ensenya que l'home arrencat de la seva terra i trasplantat a un país estranger perd en gran part la seguretat en si mateix i quasi diria en la seva dignitat humana». I tot i que l'extensió de l'article no ens permet desenvolupar aquesta idea, creiem que cal assenyalar que el model d'integració construït en l'apartat de doctrina social de *Construir Catalunya* es relaciona també amb el paper de la classe treballadora com a subjecte polític —qüestió que, segons Muñoz, Pujol no hauria incorporat sense la pressió de CC i la cultura i la pressió creixent de l'esquerra a Catalunya— i l'aposta per un sindicalisme *imaginat*, integrat en el sistema com a aparell polític reforçador de l'estructura social tradicional, projectat en aquesta *communitas* imaginada ja referida d'un catalanisme eminentment comunitarista i, per tant i en aquest sentit, social, però enfrontat a la influència marxista que s'escampava arreu. Un dels debats intel·lectuals de més ressò de l'època, i prou conegut, té lloc arran de l'aparició de *Catalanisme i revolució burgesa*, de Jordi Solé Tura. Sobre la qüestió de la immigració dels anys seixanta, he desenvolupat una aproximació més concreta del tema a Mariona LLADONOSA, *La construcció de la catalanitat. Evolució de la concepció d'identitat nacional a Catalunya 1860-1990*, Lleida, Universitat de Lleida, 2013. I Mariona LLADONOSA, «The use of immigration in the debate on identity in Catalonia during the course of resumption of democracy», a Flocel SABATÉ (coord.), *Conditioned Identities: Wished for and Unwished for Identities*, Peter Lang, International Academic Publishers, 2015, p. 369-398.

47 Jordi PUJOL, *La immigració. Problema i esperança*, p. 65.

48 La primera i més significativa és la de Jaume LORÉS, *Societat, cultura i pensament*, Barcelona, Edicions 62, 1984, i Jaume LORÉS, *La Transició a Catalunya: 1977-1984. El pujolisme i els altres*, Barcelona, Empúries, 1985.

a l'anàlisi del pujolisme com a fenomen i relat. Hem suggerit que Jordi Pujol ha fet una de les principals aportacions polítiques dels marcs mentals del catalanisme contemporani. Fins i tot, com diu Joaquim Capdevila, podem dir que el pujolisme és la darrera gran reelaboració de la tradició noucentista amb la voluntat de construir la nació en termes pràctics. Ha recreat la principal (re)construcció doctrinal del nacionalisme catòlic. Ras i curt, després de les formulacions de Torras i Bages i Prat de la Riba com a referents, i de Raimon Galí com a antecedent generacional immediat, Jordi Pujol és l'home que vertebrava i liderava doctrinalment la reconceptualització identitària del catalanisme nacionalista. L'esforç de síntesi en aquesta família de pensament catalanista és inequívocament generacionalment amb cap altra aportació.

Ideològicament, vertebrava un nacionalisme inicialment evocador del medievalisme i la societat harmònica mitificada. L'historicisme és utilitzat com a argument pulsí del destí. I l'actitud transcendent pren l'aspecte de valor moral mític. Aquests dos elements beuen directament de la influència historiogràfica anterior a Pierre Vilar i al cristianisme de sentit èpic herència de Galí, mentre que, en termes d'acció, l'objectiu de Pujol és, fonamentalment, la recatalanització a través de la llengua i la cultura. Però els elements naturalístics i espiritualistes de mentalitat i de destí es contraposen al model creixent d'anàlisi de la realitat social objectivada del marxisme en el context dels seixanta. Si bé paral·lelament als raonaments nacionalistes Pujol fa referència recurrent a la justícia social en abstracte, les estructures materials de la societat no concentren la construcció del seu relat nacional. Aquest és un dels elements fonamentals de ruptura entre el cristianisme nacionalista i el social, com ja hem vist.

A partir dels anys setanta es produeix una eclosió de les forces polítiques. L'any 1969 es constitueix la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya (CCFPC), formada pel PSUC, l'MSC, l'FNC, ERC i UDC, que es dissol el 1975 en el Consell de Forces

Polítiques de Catalunya (CFPC). Dels cercles de la CCFPC, l'any 1971 sorgeix l'Assemblea de Catalunya —amb la participació de les forces anteriors, a més a més del PSAN i dels cercles de Pujol, però amb el lideratge del PSUC—, rellevant pel seu paper en l'antifranquisme i amb capacitat unitària, implantació comarcal i un programa clar: amnistia general, llibertats democràtiques, coordinació antifranquista i restabliment de l'Estatut del 1932. D'altra banda, hi participen noms provinents del cristianisme social, com Josep Benet, Joan Carrera, Agustí de Semir, Lluís Maria Xirinacs, Alfons Comín o Josep Dalmau. En aquest marc i per necessitat, a partir del 1974 el «fer país» passa a convertir-se en «fer política» per vertebrar un espai polític i de partit socialdemòcrata i nacionalista —més enllà d'un partit de dretes o d'esquerres, deia—,⁴⁹ que s'ha de convertir en el «pal de paller» del país i de la seva modernització i europeïtzació. Així neix Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), que es legalitza l'any 1977.⁵⁰

La imatge del pal de paller esdevé una actualització de l'imaginari del catalanisme catòlic tradicional, de base comunitarista en termes convencionals i humanistes, espiritualment cohesionada i personalista.⁵¹ Aquesta aposta es projecta en la idealització d'una societat anterior, un *món possible* de base tradicionalista a través d'unes imaginades noves, modernes i sòlides pagesia, menestralia i petita burge-

49 Jordi PUJOL, *Memòries*, p. 90.

50 Joan MARCET, *Convergència Democràtica de Catalunya. El partit i el moviment polític*, Barcelona, Edicions 62, 1984, i Joan B. CULLA, *El pal de paller. Convergència Democràtica de Catalunya (1974-2000)*, Barcelona, Pòrtic, 2001.

51 Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, p. 277, afirmava: «el punt de partida del nacionalisme personalista és la constatació que l'home concret no pot arribar a produir-se plenament si no és dintre d'una comunitat nacional, la qual actua com un element de formació i de definició dels homes». Vegeu també Jordi PUJOL, *Notícia del present*, p. 76: «El nacionalisme és realment un humanisme. El nostre nacionalisme personalista vol ser un instrument per donar als homes una definida i plena manera de ser, una personalitat, una estructura interior».

sia base de l'estructura social catalana. L'objectiu de «fer política» és dotar el país d'unes institucions educacionals, unes estructures polítiques i una formulació política que ordenin les «interferències» externes d'origen i ordre divers sobre la catalanitat.⁵² Aquestes interferències desvetllen de nou un dels elements fonamentals de definició de la identitat catalana moderna: el fet migratori. Els perills de la desnacionalització s'han d'abordar a través d'un model d'identitat basat en la coneguda idea que és català qui viu i treballa a Catalunya, que ha esdevingut expressió col·lectiva i arrelada del que vol dir «ser català» al segle xx. L'any 1975 mor Franco i el 1977 es duen a terme les primeres eleccions democràtiques, acompanyades del retorn de Josep Tarradellas, la redacció i el pacte de la Constitució espanyola i l'Estatut d'autonomia. Progressivament, l'objectiu polític redefinit a partir dels setanta és aconseguir un grau d'autogovern econòmic, social i cultural real d'acord amb la necessitat de tenir unes estructures bàsiques que contribueixin al conjunt de l'Estat espanyol i a una defensa política dels Països Catalans, sempre amb una clara vocació europeïsta i allunyada dels plantejaments independentistes, federalistes —una opció que, tanmateix, s'havia plantejat a *Construir Catalunya*—,⁵³ o una defensa política dels Països Catalans. *Una política per a Catalunya* (1976) recopila les aportacions que conceptualitzen la idea de canvi en el pensament polític de Pujol en el sentit de clarificar una orientació per a l'acció. És el que anomena una «mentalitat de govern», una visió de conjunt en termes del que és primordial i el que és secundari en la construcció nacional.⁵⁴

Ja des de finals del seixanta es treballa en la producció ideològica del discurs que cal crear un «programa dels catalans» per oferir tant a Espanya com a Europa, per satisfer les reivindicacions socials, eco-

52 Jordi PUJOL, *Des dels turons*, i Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*.

53 Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, p. 107.

54 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, i Jordi PUJOL, *Notícia del present*.

nòmiques, polítiques, humanistes, i inserir-se en la regionalització europea.⁵⁵ A partir del 1975 les aportacions escrites de Pujol reiteren la idea que cal bastir prioritàriament aquest programa polític per a Catalunya bàsicament sobre tres elements: la vocació de servei, el pragmatisme i l'interès col·lectiu.

Pujol recrea els arguments de l'acció política de futur a través d'aquests elements i a través de la funció que ha d'exercir CDC per a la reconstrucció nacional. I reitera en la seva reflexió escrita, així com en les seves memòries, el fet que ell no ha estat mai un home de partit autèntic, sinó que la seva vertadera prioritat ha estat el país en la seva globalitat. En podríem dir una idea de missió de patriotisme testimonial: «si sóc aquí és per això: per parar la galta, per donar testimoni personal del que dic, del que penso i del que sóc».⁵⁶ És una idea que connecta amb els valors de testimoniatge catòlic de la doctrina social de l'Església. L'imaginari del pujolisme entronca així amb la tradició catòlica expressada amb l'ús sovintejat de les nocions de salvació («només en l'acceptació del futur podem trobar la nostra salvació»),⁵⁷ reconciliació («els qui som nacionalistes hem d'actuar amb criteris de servei cap a tots els homes que viuen i treballen a Catalunya»)⁵⁸ i servei («el servei és el cor de la moral cristiana i de fet és també el cor del sentiment de pàtria».⁵⁹

Hi ha dues realitats que interpel·len la construcció ideològica del relat pujolista: d'una banda, la immigració ja referida, de l'altra, la forta pugna ideològica amb els sectors d'esquerra, primordialment els comunistes. Aquests dos factors esdevenen una constant en les

55 Un imaginari, l'uropeista, recreat ja des dels anys quaranta a Catalunya i que Pujol reitera en nombroses ocasions. Vegeu Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, p. 121. Vegeu també Josep ARMENGOU, *Justificació de Catalunya*, p. 165.

56 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 25.

57 *Ibidem*, p. 10.

58 *Ibidem*, p. 199.

59 Jordi PUJOL, *Notícia del present*, p. 93.

referències discursives de Pujol a l'hora de plantejar un imaginari que es basa en la seva voluntat hegemònica de consolidació del pujolisme com a relat del país amb valor doctrinal. Amb un objectiu mantingut: assolir plenament la identificació Pujol-Catalunya a través d'una acció política i discursiva concreta allunyada del relat de les esquerres i de la confrontació en termes ideològics: «procedeixo d'aquest món políticament menys definit, que n'hem dit de fer país [...] una manera de fer política més oberta».⁶⁰ Apel·la així a l'obertura ideològica, la responsabilitat i el sentit democràtic de CDC enfront dels grups d'esquerra, vistos com a sucursalistes, agitadors i utopistes, poc capacitats per a aquesta acció seva de servei de caràcter hegemònic: «es pot produir agitació però no una força constructiva i eficaç [...] venim obligats a mirar de donar eficàcia política al servei de Catalunya i dels homes de Catalunya: aquesta és la nostra responsabilitat. I complir això és el que pot donar dret a la tranquil·litat moral».⁶¹ Comunistes, revolucionaris, si arribessin a dominar, diu Pujol, ho farien «no pas per la seva força sinó per la inhibició dels sectors més representatius de Catalunya, dels més directament lligats a l'interès col·lectiu català i no a condicionaments externs».⁶² En aquest sentit, apunta també: «Quan la classe política d'un país practica durant anys l'utopisme, podem afirmar que aquest país fallarà políticament [...] cal passar del camp de l'ètica, de l'estètica i de l'intel·lectualisme estrictes, al de la política».⁶³ D'altra banda, Pujol

60 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 40.

61 *Ibidem*, p. 33.

62 *Ibidem*, p. 154.

63 Jordi PUJOL, *Notícia del present*, p. 705. Josep ESPAR, *Catalunya sense límits. Memòries 1963-1996*, Barcelona, Edicions 62, 2001, p. 34, apunta també: «A Catalunya no ens cal el socialisme. El socialisme és una abstracció, és una construcció mental, una teorització que es belluga en la superfície i no arrela endins». Potser per aquest tipus de marcs mentals, Jaume Lorés considerava que a Catalunya s'havia fet un salt de l'eticisme a l'ontologisme de caràcter nacionalista —i marxista, deia també—, on no hi havia dialèctica entre ètica i compromís. Vegeu Jaume LORÉS, *Societat, cultura i pensament*, p. 99.

projecta una estructura social que considera majoritària i que es caracteritza, al seu entendre, per ser catalanista, democràtica i constructiva, partidària del reconeixement institucional del fet nacional i de la redistribució del poder. A aquesta societat, especialment a les capes mitjanes i populars, és a qui dirigeix el discurs sobre el paper central que CDC pot representar per a l'interès col·lectiu de Catalunya com a marc superador de l'eix esquerra-dreta: el partit de masses.⁶⁴

Tant en la projecció del valor de servei com en el discurs de l'interès col·lectiu, s'apela a la repetició d'elements d'un univers simbòlic recurrent entre sectors populars i de la petita burgesia catalana tradicional: el valor del treball⁶⁵ («el retorn al treball de cada dia, aquest últim refugi dels catalans»)⁶⁶ o la idea del treball com a força motriu i del país, una mostra de personalització de la nació («Tinc fe en el país [...] si els homes i les dones de casa nostra no es donen per vençuts, es lleven d'hora cada dia i, esperant la represa, passen ratlla a les dates en el full del calendari després de tot un dia de treball»)⁶⁷. Un valor estretament lligat a l'esforç, la responsabilitat individual i la comprensió de l'individu com a eix central d'aquest treball. N'és una síntesi el conegut article de finals de 1979, a *La Vanguardia*, «Sant

64 Vegeu Joaquim SEMPÈRE, «Jordi Pujol i el futur de Catalunya», *Nous Horitzons*, núm. 34, maig 1977, p. 15-22.

65 Element, el del treball, que forma part de l'imaginari (univers) simbòlic del catalanisme tradicional i que el mateix Pujol ja esmentava en els escrits de finals dels cinquanta: «Catalunya és un país pobre, que tot el que té ho deu al treball dels seus homes [...] d'aquesta visió de Catalunya en neix una certa mística de l'esforç i del treball. Els catalans només anirem endavant si treballem». Vegeu Jordi PUJOL, *Construir Catalunya*, p. 23. També és un element recurrent en Ferrater Mora, *Les formes de la vida catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1981 o, contraposadament a la resposta crítica de Rodolf Llorens amb *Com han estat i com som els catalans*, Barcelona, Pòrtic, 2009 en Vicens Vives, *Notícia de Catalunya*, i Maurici SERRAHIMA, *Realitat de Catalunya i Mentrestant*, per esmentar-ne alguns exemples.

66 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 17.

67 Jordi PUJOL, *Notícia del present*, p. 70.

Pancaç, doneu-nos salut i feina». ⁶⁸ Pujol s'hi dibuixa com a fill de la pagesia, de la menestralia treballadora —i no de la Lliga—, i hi dibuixa la Catalunya projectada en la imatge de sant Pancaç, com a cos social arquetípic popular propi de la memòria del catalanisme.

Tot plegat comporta la construcció d'una nova estructura mental bàsica a través de la seva figura com a home fet a si mateix, el *self-made man*, mitjançant la posada en pràctica i l'èxit de tots aquests valors ja repetits, sumats a la també repetida apel·lació a la creativitat. Si l'univers simbòlic del treball esdevé un dels elements amb més força en l'imaginari pujolista, l'ús d'una retòrica hiperrealista es fa igualment palès en l'evocació d'altres valors com la superació dels hàbits de «baix to espiritual»: «de vegades tenim un esperit petit i encongit [...] ens deixem endur per l'esteticisme [...] a voltes ens manca el coratge [...] ens manca generositat. O ens manca magnanimitat, que vol dir ambició [...] pequem d'intel·lectualisme». ⁶⁹ Però també es palesa en l'ús dels referents antifranquistes de llibertat i democràcia («no farem cap servei a ningú si no som el que som, si no ens afirmem en el que som, i si no ho sabem ser en la llibertat, és a dir en la democràcia»), ⁷⁰ de justícia («una política de fer país és una política integradora. I una política integradora ha de basar-se en la justícia») ⁷¹ i de renovació («Catalunya és un país amb un dèficit de política tradicional que haurà de reaccionar amb una mentalitat renovada, de servei polític»). ⁷²

Progressivament, s'abandonen el llenguatge i les referències explícites al pensament cristià francès, tot i que les remarques historicistes continuen recordant el model i el llenguatge historiogràfic

68 Article reproduït en el recull Jordi PUJOL, *Notícia del present*.

69 Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 25.

70 *Ibidem*, p. 66.

71 *Ibidem*, p. 21.

72 *Ibidem*, p. 27.

d'afirmació de Vicens.⁷³ En aquest sentit, Pujol fa un relat nacional culturalista, de llengua, de solidaritats històriques i de voluntat, lligat a l'imaginari ruralista i pairalista tradicional del catalanisme, que recrea una projecció comunitària de base naturalística⁷⁴ i relliga amb l'imaginari comunitarista orgànic.⁷⁵ Aquesta projecció, així mateix, es combina amb el relat de la Catalunya progressiva, moderna, europea, en creixement econòmic i d'inspiració sueca pel que fa als que havien de ser els seus instruments de política social i política redistributiva.

Amb els seus matisos, és així com el pujolisme pren les característiques d'una darrera reelaboració de la tradició noucentista civilista amb la voluntat de construir la nació en termes pràctics —però no

73 Jaume VICENS, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Destino, 1962. Diu Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 65: «Catalunya és un país de marca, un país de pas. És un país obert a tots els vents». I afegeix en termes de Vicens a la p. 178: «Venim d'aquella marca carolíngia de finals del segle VIII i començaments del IX, d'aquella marca carolíngia que avui encara som».

74 Es mantenen els símls històrics entre passat i present. Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 179, exemplifica en el segle XVIII que els catalans van «refer el camp, amb nous conreus, amb noves masies, amb aquests bancals que es troben a les muntanyes del litoral i de l'interior de Catalunya, que s'enfilen amunt i que avui estant tornant a ser erms, però que es van fer aleshores tornant a ser blat i ordi, vinya, oliveres. Són símbol de l'esforç colonitzador, com són símbol del redreçament del país tants i tants campanars de poble que es van refer o simplement fer aleshores [...] També d'aleshores daten l'inici de la industrialització i el retrobament d'una antiga tradició catalana, després de segles d'oblit, la tradició del comerç i de la navegació».

75 Vegeu-ne alguns exemples a Jordi PUJOL, *Una política per a Catalunya*, p. 195: «El fet nacional té una dimensió global. És un fet de fons [...] És el mateix impuls que es diversifica i que produeix los gaiters i Pitarra, la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i els anticlericals de l'Esquerra, el naturalisme i el noucentisme, Cambó i els homes d'Estat Català [...] una realitat molt diversa i molt proteica». En els articles de premsa també ho veiem; per exemple, a Jordi PUJOL, *Notícia del present*, p. 46-48, en aquest cas amb motiu de la celebració de l'II de setembre de 1976: «Avui Catalunya reneix [...] es produeix un retrobament i assumpció de tot el que és català, de tot el que fa que Catalunya sigui [...] un retrobament de generacions, retrobament d'homes de comarques diverses, d'homes d'horitzons diferents i d'orígens diversos [...] assumpció de la vella tradició cristiana, de la federal i la laica, del populisme i del noucentisme».

d'innovar quant a una nova estructura política— a partir d'elements que es puguin traduir a la realitat social del país després de la dictadura franquista. Així, el discurs de Pujol a finals dels anys setanta acaba movent-se entre l'esperit de la «Catalunya endins» de Prat de la Riba, a través del seu «fer país», que vol dotar Catalunya d'una essència discursiva que reforci els ressorts col·lectius comunitaristes, i una política de matisos inicialment socialdemòcrates. És l'evolució de la reflexió iniciada als anys cinquanta amb el text «Fer poble, fer Catalunya», del 1958, sobre la necessitat de recuperar una acció encaminada a la reconstrucció nacional inspirada en el llegat de Prat, de Macià, i a una reconceptualització més popular del Noucentisme. En definitiva, des del 1958 fins al període de la recuperació democràtica es projecta ideològicament un relat identitari construït en termes polítics, pràctics, però sobretot de clara vocació fundacional, hegemònica i de poder. La formulació pujolista, però, desperta importants recels en l'esquerra. És així com ha estat acusat de convertir-se en la personificació d'una divisió en el catalanisme i la convivència del país per la seva calculada ambigüïtat política en nom de la identitat de Catalunya. I així mateix és com la construcció de l'antipujolisme ha resultat, en bona mesura, part fonamental del relat del catalanisme social dels vuitanta i els noranta. Però el cert és que la inesperada victòria de CiU anys després en les eleccions del 1980 poc s'ha interpretat des del punt de vista dels marcs mentals, quan possiblement la clau de volta de l'èxit electoral va raure en la capacitat del pujolisme de mobilitzar i reproduir uns referents simbòlics de fort caràcter mític.

Copyright © 2017. Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons mitjançant la qual qualsevol explotació n'haurà de reconèixer els autors, citats a la referència que apareix a l'inici del document.